

به نام یگانه معمار هستی

دانشکده هنر و معماری

گروه معماری

پایان نامه

برای دریافت درجه کارشناسی ارشد

معماری

طراحی مجتمع مسکونی

(با هدف ارتقای تعاملات اجتماعی)

استاد راهنما: دکتر رضا شکوری

پژوهش و نگارش: مهشاد کاظم زاده

اسفند ماه ۱۳۹۰

تقدیم به :

مهربانم مادرم

و

پناهم پدرم

سپاس و تشکر

حمد و سپاس تو را که بی مدد تو هیچ بودم و با تو همه. در آغاز تو را خواندم و از تو یاری خواستم و در پایان نیز ستایش تنها لایق توست و عجز از آن من. پس می ستایمت که در طی این مسیر چون همیشه دستانم را رها نکردی و به یاری تو برخاستم و قبل از هر برخاستنی بر آن شدم تا

دستان گرم مادرم را ببوسم که نخستین تکیه گاه برای ایستادنم بود

در مقابل قامت پدرم سر بر زمین بسایم تا بدانم که بی حضورش هیچ بودم

و مغرورانه به برادرم ببالم که در جاده زندگی همراهم شد

و همواره مدیون اساتیدی خواهم بود که از ابتدای راه تا کنون بی شائبه یاریم نمودند و

صادقانه راهنمای دلسوزی برایم بودند به ویژه استاد راهنمای عزیزم آقای دکتر شکوری.

و با تشکر از دوستان و همراهان خوبم زهرا ماهر، آذین شهریاری، یاسر موسی پور و بهزاد

محمد رجبی.

چکیده

امروزه شاهد ساخت و ساز سریع مجتمع‌های مسکونی در سطح شهرها می‌باشیم. این مجتمع‌ها بواسطه اینکه سکونتی جمعی را در خود جای می‌دهند می‌توانند محمل تعاملات میان ساکنین خود باشند. مجاورت می‌تواند شروع یک رابطه اجتماعی باشد، اما شرط کافی آن نیست. سوال اصلی این تحقیق این بوده است که چه عواملی نقش تعیین‌کننده‌ای در تعاملات اجتماعی ساکنین مجموعه‌های مسکونی ایفا می‌کند. و به عبارتی تعاملات اجتماعی در مجموعه‌های مسکونی، در مقام یک فاکتور وابسته از چه عوامل و فاکتورهایی تاثیر می‌پذیرد.

در این تحقیق ساکنین مجتمع‌های مسکونی در دو گروه همگن و ناهمگن مورد مقایسه قرار گرفتند. بدین منظور مطالعه میدانی در چهار مجتمع مسکونی در شهر اصفهان انجام گرفته و پس از انجام مصاحبه‌های باز و تبیین چهار فرضیه تحقیق، ۳۵۲ پرسش‌نامه توزیع شدند و از طریق این پرسش‌نامه‌ها که بر مبنای مبانی نظری موجود تنظیم شده و توسط سرپرست خانوار یا همسر او پاسخ داده شده است، میزان تعاملات اجتماعی ساکنین هر مجتمع و عوامل تاثیرگذار بر آن مورد مطالعه و ارزیابی قرار گرفته است.

یافته‌ها و نتایج: نتایج نشان می‌دهد که برقراری تعاملات اجتماعی ساکنین مجتمع‌های مسکونی شهر اصفهان متأثر از چهار عامل اصلی است که عبارتند از تامین آرامش روانی، تامین امنیت، وجود بستر فعالیت و احراز حس تعلق به مکان ساکنین؛ و در این بین همگنی اجتماعی به عنوان یک عامل تاثیرگذار زمینه‌ای شناسایی شده است و نتایج تحلیل رگرسیونی چند متغیره برای تبیین تعاملات اجتماعی نشان می‌دهد که از متغیرهای موجود در مدل نظری تحقیق هر چهار عامل بر روی تعاملات اجتماعی اثر معنادار گذاشته و در معامله باقی مانده‌اند. ضریب تبیین حاصله نشان می‌دهد که در این مدل، عوامل موجود در معادله، تقریباً ۳۳ درصد از واریانس تعاملات اجتماعی را تبیین می‌کنند و بقیه واریانس تعاملات اجتماعی از سوی عوامل خارجی و پیش‌بینی نشده قابل تبیین است. همانطور که ملاحظه می‌گردد تولید علمی پاسخگویان بیش از هر عامل دیگر

از متغیر «بستر فعالیت» متأثر است؛ بعد از آن تاثیرگذارترین عامل «حس تعلق به مکان» و به ترتیب «آرامش روانی» و «امنیت» می باشد.

واژگان کلیدی: تعاملات اجتماعی، مجتمع مسکونی، آرامش روانی، امنیت، تعلق به مکان.

فهرست مطالب

عنوان مطالب	شماره صفحه
فصل ۱- چارچوب تحقیق.....	۱
۱-۱- مسئله تحقیق.....	۲
۲-۱- هدف تحقیق.....	۳
۳-۱- اهمیت تحقیق.....	۳
۴-۱- کاربرد نتایج تحقیق.....	۴
۵-۱- سوالات تحقیق.....	۴
۶-۱- فرضیات تحقیق.....	۴
۷-۱- سابقه ی تحقیق.....	۵
۸-۱- روش تحقیق.....	۶
فصل ۲- مخاطب تحقیق.....	۷
۱-۲- انسان.....	۱۰
فصل ۳- موضوع تحقیق.....	۳۰
۱-۳- سکونت.....	۳۲
۲-۳- مسکن.....	۳۵
۳-۳- واحد همسایگی.....	۷۳

فصل ۴- رویکرد تحقیق	۸۱
۴-۱- تعامل اجتماعی	۸۴
۴-۲- مطالعه موردی	۱۶۰
فصل ۵- مطالعات اجتماعی میدانی در شهر اصفهان	۱۶۶
۵-۱- تعریف مفاهیم و نحوه سنجش متغیرها	۱۶۸
۵-۲- ابزار گردآوری داده‌ها	۱۶۸
۵-۳- آزمون مقدماتی	۱۷۴
۵-۴- اعتبار و قابلیت اعتماد تحقیق	۱۷۵
۵-۵- جامعه آماری	۱۷۷
۵-۶- حجم نمونه	۱۷۷
۵-۷- روش و طرح نمونه‌گیری	۱۷۸
۵-۸- باز تعریف فرضیات تحقیق	۱۸۰
۵-۹- تجزیه و تحلیل داده‌ها	۱۸۱
فصل ۶- شناخت بستر طرح	۱۹۸
۶-۱- وضعیت تاریخی شهر اصفهان	۲۰۰
۶-۲- وضعیت اجتماعی شهر اصفهان	۲۰۸
۶-۳- وضعیت فرهنگی شهر اصفهان	۲۱۱
۶-۴- وضعیت جغرافیایی و اقلیمی شهر اصفهان	۲۱۵
۶-۵- معرفی سایت طراحی	۲۴۴

فصل ۷- تبیین احکام طراحی ۲۴۹

۷-۱- احکام طراحی در رابطه با موضوع طرح ۲۵۱

۷-۲- احکام طراحی در رابطه با رویکرد طرح ۲۵۳

۷-۳- احکام طراحی در رابطه با بستر طرح ۲۵۸

فصل ۸- معرفی طرح نهایی ۲۶۰

۸-۱- برنامه فیزیکی طرح ۲۶۲

۸-۲- توجیه طرح ۲۶۴

۸-۳- ارائه طرح ۲۸۲

فهرست منابع ۲۹۰

چکیده انگلیسی ۲۹۴

فهرست تفصیلی مطالب

عنوان مطالب	شماره صفحه
فصل ۱- چارچوب تحقیق.....	۱
۱-۱- مسئله تحقیق.....	۲
۲-۱- هدف تحقیق.....	۳
۳-۱- اهمیت تحقیق.....	۳
۴-۱- کاربرد نتایج تحقیق.....	۴
۵-۱- سوالات تحقیق.....	۴
۶-۱- فرضیات تحقیق.....	۴
۷-۱- سابقه ی تحقیق.....	۵
۸-۱- روش تحقیق.....	۶
فصل ۲- مخاطب تحقیق.....	۷
۱-۲- انسان.....	۱۰
۱-۱-۲- تعریف درونگرایانه انسان.....	۱۰
۱-۱-۲-۱-۱-۱-۲- ساحات وجودی انسان.....	۱۱
۱-۱-۲-۱-۱-۲- نیازهای انسان.....	۱۲
۱-۲-۲- تعریف برونگرایانه انسان.....	۲۱
۱-۲-۱-۲- انسان در محیط طبیعی.....	۲۲
۲-۲-۱-۲- انسان در محیط اجتماعی.....	۲۴
۳-۱-۲- ساختار اجتماعی پایدار.....	۲۵
فصل ۳- موضوع تحقیق.....	۳۰

- ۳-۱-۳ سکونت ۳۲
- ۳-۱-۳-۱ اندازه سکونت گاه های انسانی ۳۳
- ۳-۱-۳-۲ ترکیب سکونت گاه های انسانی ۳۴
- ۳-۲-۳ مسکن ۳۵
- ۳-۲-۳-۱ عوامل شکل دهنده ی مسکن ۳۷
- ۳-۲-۳-۱-۱ عوامل فرهنگی ۳۷
- ۳-۲-۳-۱-۲ عوامل کالبدی ۳۸
- ۳-۲-۳-۲ جنبه های کیفی مسکن ۳۸
- ۳-۲-۳-۳ نیازها و عملکردها ۴۱
- ۳-۲-۳-۴ بخش های مختلف مسکن ۴۲
- ۳-۲-۳-۵ انواع مسکن ۴۳
- ۳-۲-۳-۵-۱ خانه های تک واحدی مستقل ۴۳
- ۳-۲-۳-۵-۲ خانه های حیاط مرکزی ۴۶
- ۳-۲-۳-۵-۳ خانه های شهری ۴۹
- ۳-۲-۳-۵-۴ انواع خانه های شهری ۵۰
- ۳-۲-۳-۵-۵ مجموعه مسکونی اشتراکی ۵۱
- ۳-۲-۳-۵-۶ آپارتمان های بلند ۵۴
- ۳-۲-۳-۵-۷ برج های مسکونی ۵۶
- ۳-۲-۳-۵-۸ آپارتمان ها با دسترسی مرکزی ۵۸
- ۳-۲-۳-۵-۹ مجتمع های مسکونی با ارتفاع متوسط ۶۰
- ۳-۲-۳-۵-۱۰ مجتمع های مسکونی جمعی ۶۳
- ۳-۲-۳-۵-۱۱ ساختمان های چند عملکردی ۶۵
- ۳-۲-۳-۶ خصوصیات یک مجموعه مسکونی مطلوب ۶۷
- ۳-۲-۳-۷ تنش های متعارف در مجتمع های مسکونی ۷۰
- ۳-۲-۳-۷-۱ استفاده از دارایی های مشترک ۷۰
- ۳-۲-۳-۷-۲ خانوارهای دارای مشکلات خاص ۷۱
- ۳-۲-۳-۷-۳ نفوذ بو و صدا ۷۲
- ۳-۳-۳ واحد همسایگی ۷۳
- ۳-۳-۳-۱ عرصه بندی در واحد همسایگی ۷۴
- ۳-۳-۳-۲ سابقه واحد همسایگی در ایران ۷۶
- ۳-۳-۳-۳ همسایگی در اسلام ۷۷

فصل ۴- رویکرد تحقیق ۸۱

۱-۴- تعامل اجتماعی ۸۴

۱-۴-۱- کنش اجتماعی ۸۴

۱-۴-۲- کنش متقابل اجتماعی ۸۴

۱-۴-۳- گروه اجتماعی ۸۵

۱-۴-۱-۳- ابزار کنش متقابل اجتماعی ۸۶

۱-۴-۱-۳-۱- چهره و احساس ۸۶

۱-۴-۱-۳-۲- گفتگو و صحبت ۸۷

۱-۴-۲-۳- برخورد ها ۸۸

۱-۴-۳-۳- زمینه ها و موقعیت ها ۸۹

۱-۴-۳-۴- تاثیر گذاری و نقش اجتماعی ۹۰

۱-۴-۳-۵- مناطق روی صحنه و پشت صحنه ۹۰

۱-۴-۳-۶- کنش متقابل در زمان و مکان ۹۰

۱-۴-۳-۷- جغرافیای زمان ۹۱

۱-۴-۳-۸- محدودیت های زمانی - مکانی ۹۲

۱-۴-۳-۹- منطقه بندی ۹۳

۱-۴-۳-۱۰- طبقه بندی گروه ها ۹۴

۱-۴-۳-۱۱- عوامل تشکیل و بقای گروه ها ۹۷

۱-۴-۳-۱۲- اهمیت اعداد برای زندگی اجتماعی ۹۹

۱-۴-۳-۱۳- سطوح مختلف تعاملات اجتماعی در مجتمع های مسکونی ۱۰۳

۱-۴-۳-۱۴- تعامل اجتماعی مستحکم ازنگرش اسلام ۱۰۳

۱-۴-۴- فعالیت ۱۰۶

۱-۴-۱-۴- فعالیت های مرتبط با فضای عمومی ۱۰۶

۱-۴-۲-۴- دسته بندی فعالیت ها در فضای عمومی ۱۰۷

۱-۴-۳-۴- عاملین فعالیت ۱۰۸

۱-۴-۴-۴- ویژگیهای عمومی فعالیت ۱۰۸

۱-۴-۵-۴- عوامل مؤثر بر ارتقاء ویژگیهای فعالیت ۱۱۰

۱-۴-۶-۴- تعامل فضا و فعالیت ۱۱۲

۱-۴-۵-۱- رفتار ۱۱۴

۱-۴-۵-۱-۱- فرآیند رفتار انسانی ۱۱۵

۱-۴-۵-۲- دسته بندی رفتارها ۱۱۶

۱-۴-۵-۳- ویژگی های رفتار ۱۱۶

- ۱۱۷-۴-۱-۵-۴- تأثیر فرهنگ و اجتماع بر رفتار.....
- ۱۲۰-۴-۱-۵-۵- تأثیر فضا بر رفتار.....
- ۱۲۱-۴-۱-۵-۶- تأثیر رفتار بر کیفیت فضا.....
- ۱۲۱-۴-۱-۵-۷- توانش های محیط ساخته شده در جهت تسهیل رفتارهای انسان.....
- ۱۲۴-۴-۱-۵-۸- سطوح معنایی ارتباط انسان با محیط.....
- ۱۲۶-۴-۱-۶- تعامل اجتماعی و محیط ساخته شده.....
- ۱۲۷-۴-۱-۶-۱- ویژگی های محیط ساخته شده و قابلیت تعامل اجتماعی.....
- ۱۲۹-۴-۱-۶-۲- فضای اجتماع پذیر و اجتماع گریز.....
- ۱۳۰-۴-۱-۶-۳- کنترل قلمرو و تعامل اجتماعی.....
- ۱۳۱-۴-۱-۶-۴- مجاورت کارکردی و الگوهای تعامل اجتماعی در مناطق مسکونی.....
- ۱۳۴-۴-۱-۶-۵- همگونی کالبدی و الگوهای تعامل اجتماعی.....
- ۱۳۵-۴-۱-۷- خلوت.....
- ۱۳۸-۴-۱-۷-۱- کارکردهای خلوت.....
- ۱۳۹-۴-۱-۷-۲- خلوت و تعامل اجتماعی.....
- ۱۴۱-۴-۱-۷-۳- سازوکارهای خلوت.....
- ۱۴۲-۴-۱-۷-۴- فضای شخصی.....
- ۱۴۴-۴-۱-۷-۵- قلمروگرایی.....
- ۱۴۷-۴-۱-۷-۶- ازدحام جمعیت و رفتار اجتماعی.....
- ۱۴۸-۴-۱-۷-۷- خلوت مطلوب و خلوت کسب شده.....
- ۱۴۹-۴-۱-۷-۸- چند رویکرد نظری به مفهوم خلوت.....
- ۱۵۰-۴-۱-۸- امنیت.....
- ۱۵۲-۴-۱-۸-۱- فضای خود مدافع.....
- ۱۵۳-۴-۱-۸-۲- دسترسی پیاده و سواره.....
- ۱۵۴-۴-۱-۹- حس تعلق به مکان.....
- ۱۵۵-۴-۱-۹-۱- ابعاد حس تعلق به مکان.....
- ۱۵۸-۴-۱-۱۰- آرامش روانی.....
- ۱۵۹-۴-۱-۱۱- همگونی اجتماعی.....
- ۱۶۰-۴-۲- مطالعه موردی.....

فصل ۵- مطالعات اجتماعی میدانی در شهر اصفهان..... ۱۶۶

- ۱۶۸-۵-۱- تعریف مفاهیم و نحوه سنجش متغیرها.....
- ۱۶۸-۵-۱-۱- متغیرهای مستقل.....

۱۶۸	۵-۱-۲-متغیر وابسته
۱۶۸	۵-۱-۳-متغیر مداخله گر
۱۶۸	۵-۲-ابزار گردآوری داده‌ها
۱۶۸	۵-۲-۱-پرسش نامه
۱۷۴	۵-۳-آزمون مقدماتی
۱۷۵	۵-۴-اعتبار و قابلیت اعتماد تحقیق
۱۷۵	۵-۴-۱-اعتبار پرسشنامه
۱۷۵	۵-۴-۲-اعتبار محتوا
۱۷۶	۵-۴-۳-پایایی پرسشنامه
۱۷۷	۵-۵-جامعه آماری
۱۷۷	۵-۶-حجم نمونه
۱۷۸	۵-۷-روش و طرح نمونه گیری
۱۸۰	۵-۸-باز تعریف فرضیات تحقیق
۱۸۰	۵-۸-۱-فرضیات اصلی
۱۸۱	۵-۸-۲-فرضیات فرعی
۱۸۱	۵-۹-تجزیه و تحلیل داده ها
۱۸۱	۵-۹-۱-ابزار تجزیه و تحلیل داده‌ها
۱۸۲	۵-۹-۲-آمار توصیفی
۱۸۲	۵-۹-۲-۱-توزیع پاسخگویان بر اساس «جنس»
۱۸۵	۵-۹-۲-۲-نحوه توزیع پاسخگویان بر اساس «سن»
۱۸۶	۵-۹-۲-۳-نحوه توزیع پاسخگویان بر اساس «نوع مالکیت»
۱۸۷	۵-۹-۳-آمار استنباطی
۱۸۷	۵-۹-۳-۱-آزمون فرضیات اصلی تحقیق
۱۹۱	۵-۹-۳-۲-آزمون فرضیات فرعی تحقیق
۱۹۶	۵-۹-۳-۳-رگرسیون چند متغیره
۱۹۸	۶-شناخت بستر طرح

۲۰۰.....	۱-۶-وضعیت تاریخی شهر اصفهان
۲۰۰.....	۱-۶-۱-هسته ی اولیه اصفهان
۲۰۱.....	۱-۶-۲-اصفهان از ظهور اسلام تا اوایل قرن چهارم هجری
۲۰۴.....	۱-۶-۳-اصفهان در دوران آل بویه
۲۰۸.....	۲-۶-وضعیت اجتماعی شهر اصفهان
۲۰۹.....	۲-۶-۱-مطالعات جمعیت شناختی
۲۰۹.....	۲-۶-۲-جمعیت
۲۱۱.....	۲-۶-۳-بعد خانوار
۲۱۱.....	۳-۶-وضعیت فرهنگی شهر اصفهان
۲۱۵.....	۴-۶-وضعیت جغرافیایی و اقلیمی شهر اصفهان
۲۱۷.....	۴-۶-۱-باد
۲۲۳.....	۴-۶-۲-بارندگی و رطوبت هوا نمودار
۲۲۵.....	۴-۶-۳-درجه حرارت
۲۲۵.....	۴-۶-۴-روزهای یخبندان
۲۲۸.....	۴-۶-۵-وضعیت زمین شناسی ، زلزله و وضعیت گسل ها
۲۲۹.....	۴-۶-۶-جاذبه های طبیعی
۲۳۰.....	۴-۶-۷-جریان آبهای سطحی
۲۳۰.....	۴-۶-۱-۷-رودخانه زاینده رود
۲۳۰.....	۴-۶-۲-۷-مادیها
۲۳۱.....	۴-۶-۸-تعیین جهات بهینه استقرار ساختمان در شهر اصفهان
۲۳۸.....	۴-۶-۱-۸-تهیه جدول بیوکلیماتیک ساختمانی ناحیه
۲۴۱.....	۴-۶-۲-۸-اثر تابش خورشید بر زاویه استقرار ساختمان
۲۴۴.....	۴-۶-۳-۸-جهت قبله
۲۴۴.....	۵-۶-معرفی سایت طراحی
۲۴۵.....	۵-۶-۱-تحلیل سایت
۲۴۶.....	۵-۶-۲-دسترسی های سایت
۲۴۶.....	۵-۶-۳-دلایل انتخاب سایت
۲۴۹.....	۷-تبیین احکام طراحی
۲۵۱.....	۷-۱-احکام طراحی در رابطه با موضوع طرح